

Mwy na Geiriau - Fframwaith Strategol Olynol 2016-2019 – sefyllfa Cyngor Gwynedd

Ers 1996 mae Cyngor Gwynedd yn gweithredu'n ddwyieithog ymhob agwedd o'i fusnes. Mae ei strategaeth o ran yr iaith Gymraeg wedi ymestyn i brosesau a gofynion recriwtio, casglu data, cytundebau, comisiynu, caffael a hyfforddiant.

Rydym fel Adran wedi ymrwymo i Mwy na Geiriau o'r cychwyn cyntaf ers pan ei gyhoeddwyd ym mlwyddyn 2012 ac yn croesawu egwyddorion y Fframwaith Strategol Olynol a gyhoeddwyd ym mlwyddyn 2016. Mae'r Cyfarwyddwr Corfforaethol Gwynedd, Morwena Edwards, yn chwarae rôl genedlaethol drwy arwain ar ran cyfarwyddwyr eraill gyda'r agenda pwysig yma ac yn adrodd am gynnydd Cyngor Gwynedd yn flynyddol yn ei hadroddiad.

Mae'r Fframwaith Strategol yn nodi 7 amcan allweddol ar gyfer eu cyflawni ac rydym fel Cyngor ac Adran wedi gwneud cynnydd i ymateb i'r amcanion.

Amcan 1: Arweinyddiaeth Leol, Genedlaethol a Pholisi Cenedlaethol

Mae gan Gyngor Gwynedd Bolisi Iaith gadarn a chlir, sy'n rhoi pwyslais ar ddarparu gwasanaethau sy'n ateb angen y trigolion, yn ogystal ag ateb eu dyletswydd i gydymffurfio a'r Safonau Iaith. Daeth y Polisi a'r Safonau i rym ar y 31 Mawrth, 2016. Gwelir bod egwyddorion Mwy na Geiriau wedi eu plethu gydag egwyddorion a pholisïau ehangach Cyngor Gwynedd, ac mae cydweithio agos rhwng yr adran hon a Swyddog Datblygu Iaith y Gweithle ar elfennau lle mae gorgyffwrdd.

Mae'r Cyngor hefyd wedi ymrwymo i hyrwyddo defnydd o'r Gymraeg trwy ei wasanaethau - yn fewnol ac allanol - a chaiff y gwaith hwnnw ei gyflawni drwy Uned Iaith y Cyngor sydd hefyd yn cynnwys y fenter iaith Hunaniaith ar gyfer y Sir. Mae'r Cyngor wrthi yn datblygu strategaeth iaith newydd – Cynllun Hybu'r Gymraeg yng Ngwynedd 2018-2023 – fydd yn gosod y weledigaeth ar gyfer y bum mlynedd nesaf.

Mae gan y Cyngor bolisi recriwtio cadarn sy'n bodoli ers blynnyddoedd lawer ac sy'n sicrhau bod staff dwyieithog yn cael eu penodi lle mae eu hangen. Os nad yw gallu ieithyddol yr unigolyn yn cyrraedd gofynion y swydd fe ddarperir hyfforddiant iaith o lefel ddechreuol dysgwr hyd at safon gloywi iaith a defnyddio Cymraeg clir.

Mae ymrwymiad yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant ac Adran Plant a Chefnogi Teuluoedd i egwyddorion Mwy na Geiriau yn adlewyrchiad o'r ymrwymiad a'r flaenoriaeth a roddir ar draws y Cyngor i gynnig gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg. Dynodwyd uwch swyddog i hyrwyddo'r Gymraeg o fewn Adran Oedolion a Phlant sef yr Uwch Reolwr Busnes. Yn ogystal, adnabuwyd Rheolwr Cefnogi Gweithlu o fewn yr Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant i weithredu fel 'Pencampwr Mwy na Geiriau'.

Er mwyn hybu cydweithio a rhannu ymarferiadau da mae'r Adran yn aelod ac yn cyfrannu i Fforwm Mwy na Geiriau Gogledd Cymru sydd gyda chynrychiolaeth o wasanaeth Iechyd,

Ambiwlans, Gwasanaeth Tân, Colegau a Chynghorau ar draws y gogledd ynghyd â Chyngor Gofal Cymru.

Amcan 2: Mapio, Archwilio, Casglu Data ac Ymchwil

Ar hyn o bryd mae tua 88% o staff y gwasanaeth yn gallu'r Gymraeg ac rydym yn hyderus yng ngallu presennol y Cyngor i ddarparu'r Cynnig Rhagweithiol er bod rhai pocedi gwan wedi eu hadnabod. Dilynir trefn recriwtio'r Cyngor a chesglir yr wybodaeth am iaith staff ar system gyfrifiadurol Adnoddau Dynol y Cyngor. Rydym wedi ymrwymo i gynllunio, datblygu, gweithredu a buddsoddi mewn gweithlu dwyieithog.

Yn ystod 2016-2018 bu i'r Adran Adnoddau Dynol gychwyn ar y broses o asesu swyddi presennol, er mwyn sicrhau bod y dynodiadau iaith (y gofynion iaith a osodwyd arnynt) yn briodol i'r swyddi dan sylw. Datblygwyd fframwaith sgiliau newydd, yn seiliedig ar fframwaith CBAC, a'r bwriad yw y bydd y gwaith yn symud ymlaen i asesu sgiliau'r unigolion sydd yn dal y swyddi, er mwyn sicrhau bod pawb yn cyrraedd y gofynion angenrheidiol. Bydd hyn yn ein galluogi i gynllunio hyfforddiant mwy addas ac adnabod lle mae bylchau mewn sgiliau staff o ran y Cynnig Rhagweithiol.

Rydym yn ymwybodol bod diffygion yn ein darpariaeth e.e. yn ne'r Sir. Rhagwelir y bydd sicrhau gweithlu dwyieithog i'r dyfodol yn y rhan yma o'r Sir yn sialens. Mae'n fwriad i adolygu cynlluniau ar gyfer cydweithio gyda'r darparwyr addysg bellach ar draws y gogledd er mwyn sicrhau bod gweithlu'r dyfodol yn cael eu denu at y cyrsiau priodol a bod gwerth sgiliau dwyieithog yn cael eu huchafu. Mae hyn hefyd yn cyd-fynd gydag un o'r flaenoriaeth a nodir yng Nghynllun Hybu'r Gymraeg.

Rydym eisoes yn darparu gwersi Cymraeg a gwersi gloywi Cymraeg sydd wedi ei deilwra at lefel anghenion staff ac mae cyrsiau rhanbarthol ar gael ar gyfer ein partneriaid sy'n rhoi sylw i'r elfen iaith. Rhoddir pwyslais ar bwysigrwydd iaith yn hyfforddiant anwytho i staff gofal ac mewn gweithdy 'Blwyddyn Gyntaf Mewn Ymarfer' i weithwyr cymdeithasol. Rydym yn parhau i gydweithio gyda'r Brifysgol Bangor i sicrhau bod canran uchel o'r myfyrwyr M.A. mewn gwaith cymdeithasol yn siaradwyr Cymraeg.

O ran yr unigolyn sy'n derbyn gofal, fe gesglir yr wybodaeth am ddewis iaith yn ystod y cyswllt cyntaf gan ei fod yn rôl y gweithiwr cymdeithasol i adnabod anghenion iaith fel rhan o'r asesiad. Drwy'r drefn broceriaeth rydym yn gallu sicrhau fod sgiliau darparwyr yn cyd-fynd gydag anghenion ein defnyddwyr gan gynnwys anghenion ieithyddol.

Rydym yn nawr mewn sefyllfa well i gofnodi'r data ers i'r system gyfrifiadurol newydd WCCIS ddod i rym yn ystod mis Awst, 2017. Mae'r dewis iaith lafar ac ysgrifenedig y defnyddiwr gwasanaeth a'r gallu i gyfathrebu'n ddwyieithog wedi ei ffrydio i mewn i'r manylion datblygiadol y system newydd (WCCIS) a'r gobaith yw y bydd nid yn unig yn galluogi'r gwasanaeth i weithredu yn ddwyieithog, ond hefyd yn hwyluso'r broses o gyfathrebu a throsglwyddo gwybodaeth i asiantaethau allanol. Ar hyn o bryd rydym wrthi'n adolygu ein templedi ar y system e.e. 'Beth sy'n bwysig' ar 'Cynllun Gofal' er mwyn sicrhau bod y dewis iaith yn cael sylw a hefyd wrth gynnal adolygiad sicrhau bod y gwasanaeth a gomisiynwyd wedi ymateb i'r anghenion iaith.

I'r dyfodol bydd adroddiadau o'r system WCCIS yn fodd i adnabod gwendidau a diffygion y ddarpariaeth o ran y Cynnig Rhagweithiol a fydd wedyn yn bwydo i mewn i'r broses cynllunio a chomisiynu.

Amcan 3: Cynllunio Gwasanaethau, Comisiynu a Chontractio a Chynllunio'r Gweithlu

Mae'r Cyngor yn ei ddogfennaeth caffael am wasanaethau yn nodi ag amlygu'n glir yr angen i ddarparwyr arddangos sut fyddent yn sicrhau bod gofynion ieithyddol yr unigolion sydd yn derbyn gwasanaeth yn cael eu cwrdd â'u parchu.

Mae cynlluniau comisiynu presennol yn rhoi pwyslais amlwg ar bwysigrwydd iaith. Oherwydd y deddfwriaethau diweddar mae'r Cyngor wrthi'n adolygu ei gynlluniau comisiynu.

Bydd y gwaith adolygu'r cynlluniau comisiynu yn gyfle i chwilio am gyfleoedd newydd i gryfhau trefniadau a phrosesau i sicrhau bod egwyddorion Mwy na Geiriau yn cael eu hymgorffori.

Mae holl gytundebau presennol y Cyngor gyda darparwyr gofal yn cynnwys cymalau penodol parthed gofynion ieithyddol ar angen i barchu'r unigolion sydd yn derbyn gwasanaeth. Mae'r cam yma yn cael ei weithredu mewn modd sy'n cydffurfio a chanllawiau Comisiynydd y Gymraeg ar gomisiynu gwasanaethau. Wrth adolygu cytundebau Gofal Preswyl yn ddiweddar rydym wedi gosod disgwyliad ar ddarparwyr i baratoi Polisi Iaith i ddangos sut y byddent yn cyflawni egwyddorion Mwy na Geiriau ac i ffurfio cynllun gwella. O ganlyniad fe fyddwn fel Adran yn gallu sicrhau bod egwyddorion Mwy na Geiriau yn ffrydio i bob agwedd o wasanaethau y byddwn yn ei gomisiynu fel Oedolion a Phlant. Hefyd fe fydd yn sail ar gyfer sefydlu trefn monitro positif a chefnogol i egwyddorion Mwy na Geiriau i'r dyfodol. I gefnogi ein darparwyr aethpwyd ati i greu templed Polisi Iaith. Hefyd sefydlwyd a chynhaliwyd cwrs ar gyfer darparwyr a rheolwyr y trydydd sector i egluro sut i gwblhau'r ddogfen ac i godi ymwybyddiaeth am y Cynnig Rhagweithiol.

Yn ystod 2016 cynhaliwyd gwaith ymgysylltu i fwydo i Asesiad Anghenion Poblogaeth Gwynedd. Casglwyd gwybodaeth ddefnyddiol am y boblogaeth o ran demograffeg twf, lleoliad, disgwyliad oes ac oes iach. Hefyd casglwyd gwybodaeth am broffil yr iaith Gymraeg. Ar ddiwedd y broses fe ddaeth nifer o ffeithiau diddorol i'r amlwg i gynorthwyo'r Adran i gynllunio gwasanaethau gofal i'r dyfodol. Mae'r canlyniadau wedi mynd drwy drefn bwyllgorau'r Cyngor.

Fe fydd yn her i annog rhai darparwyr di-gymraeg i hybu dwyieithrwydd a diwylliant Gymraeg o fewn eu sefydliadau. Mae angen cynyddu diddordeb darparwyr ac yr her ymarferol yw'r costau allasai fod ynghlwm ag unrhyw ofynion e.e. rhyddhau staff gofal i fynychu cyrsiau dysgu Cymraeg. Fe fydd angen cydweithio gyda'r Darparwyr allanol i adnabod ffyrdd mwy creadigol i oresgyn yr anawsterau. Bydd angen gwneud iddynt sylweddoli'r bwysigrwydd bod iaith yn rhan o'r gofal a hefyd y flaenoriaeth y mae'r Cyngor yn ei roi o safbwynt darparu gwasanaethau yn dewis iaith yr unigolyn.

Amcan 4: Hybu ac Ymgysylltu

Mae Cynllun Cyfathrebu yn cael ei ddatblygu gan yr Uned Iaith a'r Uned Gyfathrebu gorfforaethol, fydd yn sicrhau bod negeseuon cyson yn cael eu trosglwyddo i holl staff y Cyngor am bwysigrwydd cynnig gwasanaethau Cymraeg a'r adnoddau a'r cymorth sydd ar gael iddynt i wella eu sgiliau a'u hyder.

Mae staff rheng flaen y Cyngor a'r Adran yn gwisgo logo iaith gwaith (os yn briodol) ac fe welir posteri ymhob derbynfa ac yn ein cartrefi preswyl. Wrth ymweld â'r timau cafwyd cyfle i godi ymwybyddiaeth am Mwy na Geiriau a chael trafodaeth ymysg staff. Atgoffir staff am egwyddorion Mwy na Geiriau drwy eitemau yn 'Newyddlen ' yr Adran.

Mae cyhoeddusrwydd wedi ei roi i Mwy na Geiriau a'r 'Cynnig Rhagweithiol' mewn cyfarfodydd, drwy fwletin ac e-byst i bartneriaid gofal annibynnol a'r trydydd sector. Dosbarthwyd mewn cyfarfodydd y 'logo gwaith' a hefyd y 'Llyfr Piced i Fyfyrrwy'.

Mae'r Uned Iaith a'r Tîm Dysgu a Datblygu hefyd bellach yn cynnal sesiwn fer fel rhan o bob hyfforddiant anwytho ar gyfer staff gofal newydd, er mwyn tynnu sylw at gyfrifoldebau staff o ran cynnig gwasanaeth dwyieithog a chodi ymwybyddiaeth o egwyddor y cynnig rhagweithiol a pharchu anghenion ieithyddol y defnyddiwr gwasanaeth.

Trefnwyd 2 gwrs hanner diwrnod ar gyfer Rheolwyr a Pherchnogion sefydliadau Gofal er mwyn codi ymwybyddiaeth o 'Mwy na Geiriau' a rhoi arweiniad ar sut i greu hunanasesiad o'u busnes, yn ogystal hefyd a chreu Polisi Iaith a chynllun gwella. Yn anffodus roedd yr ymateb yn siomedig iawn. Er hynny mae'n fwriad i gydweithio gyda Chyngor Gofal Cymru ar y mater yma ac i hybu'r cwrs i ddarparwyr a'r trydydd sector o fewn Gwynedd.

Rhoddir pob cefnogaeth i ymgyrchoedd Mwy na Geiriau fel y Diwrnod Miwsig drwy ddefnyddio dulliau cyhoeddusrwydd y Cyngor a'r Adran. Fel Cyngor fe anfonwyd 3 cais i'r Digwyddiad Dathlu Mwy na Geiriau 2017 yn ddiweddar ac fe anogwyd y Darparwyr annibynnol a'r trydydd sector ynghyd a'r Cynghorwyr i enwebu a chymryd rhan.

Mae'r Fforwm Mwy na Geiriau Gogledd Cymru yn ffordd i rannu syniadau ac yn gyfle gwych i gydweithio gydag Iechyd, cynghorau a mudiadau eraill i adnabod cyfleon ac ymarfer da. Mae gennym ddau swyddog yn mynychu ar ran yr Adran. Ym mis Hydref 2017 cafodd gwaith y Fforwm ei gydnabod mewn digwyddiad cenedlaethol Mwy na Geiriau yng Nghaerdydd drwy ennill Cydnabyddiaeth Arbennig yn y categori Arweinyddiaeth

Dyma enghreifftiau o gydweithio diweddar -

Er mwyn hybu agenda'r Fforwm bu cynrychiolydd o Wynedd yn cefnogi Cyngor Gofal mewn cyfweiliadau i benodi Swyddog Ymgysylltu a Datblygu Cymraeg Gwaith. Pwrpas y swydd yw hyrwyddo pwysigrwydd yr Iaith Gymraeg mewn Gofal Cymdeithasol yng Nghymru ac annog cyfranogiad ar y Cynllun Cymraeg Gwaith. Gobeithio y bydd Cyngor Gwynedd hefyd yn cael budd o'r penodiad hwn.

Yn ystod y mis hwn mae'n fwriad gan y Fforwm i gael stondin Mwy na Geiriau yn Fforwm Blyneddol y Rheolwyr Gofal Cofrestredig Gogledd Cymru yn yr Optic, Llanelwy. Bydd hwn eto yn gyfle gwych i gynnal sgysiau gyda'r rheolwyr gofal cofrestredig gogledd Cymru i godi ymwybyddiaeth am Mwy na Geiriau.

Amcan 5: Addysg Broffesiynol

Mae ein huned Datblygu Gweithlu yn cydweithio gyda chyrff addysg a chyrff proffesiynol ar ran yr Adran a'r Cyngor i drafod materion cwricwlwm a rhaglenni hyfforddi staff gofal. Maent yn parhau i gydweithio gyda'r Brifysgol Bangor i sicrhau bod canran uchel o'r myfyrwyr M.A. mewn gwaith cymdeithasol yn siaradwyr Cymraeg ac yn darparu lleoliadau i fyfyrwyr o fewn y timau.

Credir fod yr hyn sydd wedi ei nodi fel diweddariad i amcanion 1 i 5 yn crynhoi hefyd y sefyllfa o ran amcanion 6 : Y Gymraeg yn y gweithle a 7: Rheoleiddio ac Arolygu.

Amcan 6: Y Gymraeg yn y gweithle.

Mae Swyddog Dysgu a Datblygu Iaith Gymraeg wedi ei benodi yn ystod Haf 2017, a bydd y swydd hon nid yn unig yn edrych i gefnogi dysgwyr pur, ond hefyd yn rhoi rhaglen hyfforddiant ar waith fydd yn gwella sgiliau a hyder siaradwyr Cymraeg. Mae'r swyddog yn gweithio yn agos gyda'r Uned Iaith a chyda swyddogion datblygu gweithlu a hyfforddiant eraill y gwasanaeth er mwyn sicrhau bod hyfforddiant a chefnogaeth yn cael ei dargedu lle mae mwyaf ei angen.

Camau nesaf

Mae'r Adran yn ymwybodol am nifer o feysydd sydd angen sylw pellach o ran symud ymlaen agenda Mwy na Geiriau ym maes gofal ond am y flwyddyn nesaf y bwriad yw blaenoriaethu i ganolbwyntio ar y canlynol :-

1. Cynnig cefnogaeth i ddarparwyr gofal preifat Gwynedd i fabwysiadau'r templed Polisi Iaith gan yr Adran er mwyn iddynt gynnal hunan asesiad o'u gallu i ddarparu'r Cynnig Rhagweithiol. Wedyn byddwn yn awyddus i gydweithio gyda'r Darparwyr i lunio cynllun gwella e.e. adnabod gofynion hyfforddiant, rhoi cefnogaeth i hybu siaradwyr Cymraeg yn y gweithle, cryfhau diwylliant Cymraeg o fewn eu busnes a.y.b.. Mae Cyngorau eraill yn y gogledd eisoes wedi dangos diddordeb yn ein bwriad ac yn awyddus i gael trafodaeth bellach yn y Fforwm Mwy na Geiriau Gogledd Cymru.
2. Gwella ein system monitro gweithrediad y gofynion iaith yn unol â'n cytundeb gyda phob darparwr drwy gydweithio gyda Chyngor Gofal Cymdeithasol ac Arolygaeth Gofal Cymru.
3. Cyd weithio gyda phartneriaid eraill e.e. colegau/cyngorau i wella ein trefn recriwtio i ddenu siaradwyr a dysgwyr Cymraeg i'r maes Gofal.